

מבנה הקורס

עד כה ראינו כי משתני הרקע של התנועות שונים ומגוונים, ולמרות זאת מטרות הקורס, וכן דמות המדריך והבוגר שהקורס מכשיר אליו, דומות למדי בכל התנועות. כיצד אם כן מתרגמים בתנועות את הדברים לתבנית הקורס? כפי שנראה בפרק זה, המבנה הכללי של קורס ההדרכה מגוון ביותר. למעשה, השוני בין הקורסים כה גדול, שמספר המבנים השונים שראינו שווה למספר הקורסים בהם ביקרנו.

שם הקורס

עדות ראשונה לשוני בין התנועות ניתן למצוא בשם הקורס. "קורס מדריכים" במכבי הצעיר, הוא השם הישיר המעיד כי מדובר באירוע הכשרה של מדריכי התנועה. השמות: "קורס מדריכים ראשיים" (מד"רים) בנוער הלאומי, "סמינר מדריכים צעירים" (מד"צים) בנוער העובד והלומד, או "קורס מתחילים" באיחוד החקלאי, מעידים בנוסף על המעמד של בוגרי הקורס בסולם הדרגות התנועתית. "ראשיים" מתייחס לכך שהם המדריכים של גוף החניכים המרכזי בתנועה, תלמידי כיתות ג' עד ו'. "מתחילים" או "צעירים" נועד להבדיל ממדריכים ותיקים יותר.

ההבדל בין "קורס" לבין "סמינר" אינו ברור. על כל פנים לא

מצאנו הבדל מהותי בארגון או בתכנים בין אלה שמשתמשים במונח קורס לבין אלה שמכנים זאת סמינר.

בתנועת עזרא נקרא הקורס "סמינריון מנהיגות", והוא מדגיש תכונה זאת מתוך כלל תכונות הבוגרים. על כך העידה אחת התצפיתניות שביקרה בקורס:

בכל פעם שבטעות אמרנו "סמינר הדרכה" תיקנו אותנו ל"מנהיגות". הם מתמקדים בסמינר בעיקר בעולם המנהיג, זה עולה באותם המשפטים מהאחרים הבוגרים עד החניכים. במהלך הקורס לא אומרים "חניכים" אלא "מנהיגים" (טרמינולוגיה ייחודית). כולם מבינים שהדרישות מהם עכשיו יותר גבוהות. (802)

בהיכלי ענ"ג נקרא הקורס "ימי הכשרה", שם שמייצג היטב את מבנה הקורס: חמישה ימים של הכשרה להדרכה, הפרוסים על פני השנה.

בתנועת השומר הצעיר נקרא הקורס: "סמינר מד"צופי", שילוב של המילים מדריך צעיר וצופיות. ואכן, הקורס מתנהל כמחנה צופי, כפי שעור יתואר. בחוברת הקורס מוזכר כי "הסמינר חותם את קורס ההדרכה בתנועה" (601). כלומר השם "קורס הדרכה" מתייחס לקורס השנתי, וסמינר מד"צופי הוא החלק המסכם שלו.

בצופים, בהנהגות החוף וחיה, נקרא הקורס: "קורס מסכם". השם מדגיש שתהליך ההכשרה להדרכה מתרחש במהלך השנה בשבטים, והקורס בקיץ הוא סיכום התהליך. הנושא יורחב בהמשך.

א. תפיסת החינוך

בסעיף זה הכוונה לתפיסה המהותית לגבי האופן שבו מתהווה למידה אצל חניכי הקורס. תפיסה זאת, כפי שנראה, משפיעה כמובן על דרכי ההדרכה (המתודות) שבהן עושים שימוש בפעולות, אולם יש לה גם השפעה על מרכיבי מבנה הקורס האחרים, שיתוארו בהמשך.

בהכללה ניתן לזהות שלוש תפיסות למידה שונות הנהוגות בקורסי הדרכה: התפיסה הרווחת בחינוך הפורמלי, לפיה בעל ידע מקצועי מעביר באמצעות הסבר מלומד את הידע אל החניכים; התפיסה ההפוכה שתואמת את החינוך הבלתי פורמלי, לפיה הידע נבנה אצל החניכים מתוך התנסות פעלתנית וחוייתית בעולם הממשי; ותפיסה שלישית שמהווה דרך ביניים, לפיה יש ידע מוגדר מראש, אך הוא מועבר לחניכים בהתנסות שמדגימה את מהותו.

העברת ידע בהרצאה

כאמור, על פי תפיסה זאת הידע קיים ומוגדר מראש, והוא מועבר על ידי מומחה שיודע אל החניכים שאינם יודעים. דרכי ההוראה המתאימות לתפיסה זאת הן הרצאה או שיחת הסבר. כמו כן, על מנת לשכלל את הלמידה, נעשה שימוש במרצים מומחים לנושא, המחליפים את מדריכי הקורס. ועוד: כדי לנצל את בואו של המומחה, מוצגת הרצאתו בפני כלל חניכי הקורס במליאה, ולא במבנה השכיח של הפעולות בתנועות הנוער, בקבוצות מצומצמות.

צריך להדגיש כי הבחירה במרצה מומחה על פני מדריכי הקבוצות מעבירה מסר בדבר מעמד המדריך בתנועה. דהיינו, ישנם תחומי הדרכה שאותם מעבירים המדריכים עצמם, ויש תחומי התמחות, שהם מעבר ליכולת של מדריכי התנועה להעביר.

תפיסה זאת בולטת בקורס היכלי ענ"ג, אשר במהלכו משולבות הרצאות אחדות של מומחים בתחומם. כך למשל, התקיימה הרצאה על "השפעה", והיא הועברה על ידי נכדה של ניצול השואה במלחמת העולם השנייה אשר ניצל בעזרתו של דיפלומט מיפן. המטרה הייתה להעביר לחניכות, מתוך הסיפור האישי ההיסטורי, את יכולתו של אדם יחיד להשפיע על העולם (903). עוד בקורס זה צפינו בהרצאה בנושא הגדרת יעדים להדרכה. ההרצאה הועברה על ידי מרצה מבוגרת באולם שבו ישבו כ-250 מחניכות הקורס. ההרצאה לוותה במצגת שהוקרנה על מסך, והמסר המרכזי בה היה: "מחשבה שעליה מולבש יעד ברור ומוחלט, היא מחשבה שיוצרת חזון". (902)

גם בתוכנית קורס עזרא משולבות הרצאות מומחים, בהיקף של כמחצית הפעולות בקורס. כך למשל הרצאה של רב על "איך הדברים הקטנים יכולים לשנות", או הרצאה של קרימינולוגית על מאפיינים של נוער בסיכון. (802)

בקורסים אחרים נעשה שימוש בגישה זאת לא כחלק מליבת תוכנית הקורס, אלא כמעמד העשרה. כלומר, הפעולות בקורס מועברות על ידי מדריכי הקבוצות ובגישה של התנסות, אולם בנוסף, בדרך כלל בערב, יש יחידת זמן שבמהלכה מוצגים נושאי העשרה באמצעות הרצאות מומחים. בקורס הצופים הנהגת החוף נקראת משבצת זמן זאת בשם: "קפה אידיאולוגיה". כל חניכי הקורס מוזמנים אל מקום ההרצאה הניתנת על ידי מומחה תוכן, "מפזרים מחצלות, מחלקים תה ופתי-בר ומדברים על הנושא". ההרצאות-שיחות היו בנושאים: סחר בנשים, דימוי גוף וציונות מודרנית. (205)

התנסות שמבנה ידע

על פי גישה זו הידע נבנה במהלך פעילות שהחניכים חווים. מצאנו לכך הסבר קולע בתיק קורס השומר הצעיר, שהוא כאמור קורס צופי:

הצופיות ככלי חינוכי באה להעמיד את הפרט והקבוצה בפני אתגרים ומאלצת אותם להתמודד איתם. כל זה תוך התנסויות במיומנויות ובתפקידים יצרניים המפתחים מסוגלות וקשורים בטבע הסובב אותנו. המעבר מהסביבה המוכרת לסביבה חדשה ולא מוכרת (הטבע), או לחילופין האלתור והחידוש בסביבה המוכרת (הקן) – מחייבים את החניך/ה והקבוצה לפתח יצירתיות, דמיון ועצמאות על מנת להתמודד עם האתגרים. (601)

מכאן, שתכונות המדריך האידיאלי שנסקרו בפרק הקודם, כגון אחריות, עצמאות ויוזמה, נרכשות מתוך ההתנסות בחיי היומיום בקורס. זאת להבדיל מהרצאה של מומחה או סיפור אישי המבטאים תכונות אלה. לדוגמה, בקורס מכבי הצעיר החניכים אחראים בעצמם על ניהול חיי המחנה, ובתוך כך חולקים תורנויות כגון ניקוי השירותים וחדר האוכל. בקורס השומר הצעיר החניכים גם מבשלים את מזונם במהלך הקורס. בקורסים נוספים יש תפקידים שונים שהחניכים מתנסים בהם, כגון אחריות על ערבי תרבות או טקסים.

מרכיב משמעותי של התנסות בהדרכה יש כמעט בכל הקורסים. מדובר על יחידות זמן קצרות שבהן החניכים מעבירים פעולה לעמיתיהם, וכך לומדים על דרך ההתנסות את תפקיד המדריך. פירוט לרכיב זה בקורס מופיע בהמשך.

דוגמה מעניינת לקשר בין תפיסת הלמידה למבנה של הקורס מצאנו בקורס הצופים הנהגת חיפה. כאן נבנו בשטח המחנה, מלבד מתחמי הלינה והפעילות של הקבוצות, חמישה מתחמים המייצגים את המרכיבים בתכנון פעולה על פי תוכנית "המסע בצופים". הכוונה למתחמים שבהם מוצגים הנושאים: צופיות, משחק, תוכן ואקטואליה. מכאן, שמבנה הפעולה בצופים אינו רק דבר שנלמד כידע שעובר מהמדריך לחניכים, אלא הוא דבר נוכח בחוויה היומיומית של החניכים, במחנה הקורס.

ולבסוף, נזכיר את יום הניווטים העצמאי, המשולב בקורס הנוער העובד והלומד. כפי שסיפרה רכזת הפעילות:

ניווט המשימות הוא דבר מאוד מרגש עבור החניכים, הם מתכוננים אליו רבות ועוברים הכשרות לפי התפקידים שלהם. הם נדרשים לעשות הכול לבד, וזאת התנסות מאוד מוחשית לגבי מה היא הדרכה בתנועת הנוער. (506)

משחק התנסות שמדגים את הנושא

בין שתי הגישות המובדלות: הרצאה והתנסות, ישנה דרך ביניים, אשר נהוגה במרבית הפעולות בכל תנועות הנוער. בגישה זאת המדריך יוזם בתחילת הפעולה משחק כלשהו ("הפעלה") אשר ממחיש את המסר המרכזי שהוא מבקש להעביר לחניכים. בשלב השני של הפעולה עורך המדריך שיחה אשר במהלכה הוא מחליף את המסר המרכזי מתוך דברי החניכים. מצד אחד, החניכים אכן פעילים ומתנסים, אולם מצד שני הידע מוגדר מראש ואינו נבנה תוך כדי הפעולה. זאת אנו יודעים משום שבחבורת הקורס מוגדר מראש לאיזה לקח או מסר יש לכוון את השיחה שלאחר המשחק.

יש הבדל בטיב הפעולה ובמידה שבה היא אכן ממחישה את נושא הפעולה. דוגמה להתנסות טובה מצאנו בפעולה "הליכה נגד הזרם" בקורס השומר הצעיר. מטרת הפעולה היא "הבנה שההדרכה היא הליכה נגד הזרם, ולא תמיד זה פשוט". על כן החניכים הולכים בפועל בתוך זרם נהר הבניאס, שערוצו עובר בשולי המחנה של הקורס. תוך כדי הליכה נגד הזרם, הם מקבלים משימות שמקשות על ההליכה כמו לסחוב את אחד מחברי הקבוצה, לנוע לרוחב הזרם ועוד. (601)

משחקי פעולה אחרים נראים על פניהם כמאולצים יותר. למשל, בקורס הנוער הלאומי יש פעולה בנושא ניהול זמן, מיומנות חשובה

למדריכים ולבעלי תפקידים. בתחילת הפעולה מתקיים המשחק הבא: הקבוצה מחולקת למספר צוותים. כל צוות מקבל רשימה של משימות שעליהם לבצע, כגון להביא חפץ כלשהו מהאווהל, ללכת לחדר האוכל כדי לשתות וכדומה. המשימה הראשונה היא ארוכה במיוחד, על מנת שהחניכים יקדישו לה את מירב הזמן בהתלהבותם, זאת מבלי לקרוא תחילה את המשימות האחרות ולארגן את זמנם בצורה טובה יותר. כאשר חוזרים הצוותים מהמשחק, ומתברר שהם לא הספיקו לבצע את כל המשימות, נערכת שיחה שבה "מסבירים להם שהכול עניין של זמן והם איחרו כי לא תכננו את הזמן נכון". (701)

בקורס האיחוד החקלאי נערכת פעולה בנושא "מה מרכיב את הזהות שלי?" בפעולה נערך משחק זה: "החניכים יושבים בשני מעגלים, כאשר המעגל הפנימי פונה החוצה, והמעגל החיצוני פנימה, כך שכל אחד נמצא מול חבר לשיח". כל זוג מתבקש לשוחח בנושא שהמדריך מגדיר, ולסכם את השיחה בכתיבת משפט קצר מאוד על פתק. לאחר השיחה הראשונה, המעגל החיצוני זו ימינה, וכך מתחלפים בני הזוג המשוחחים לקראת כל שאלה חדשה. השאלות הן: מתי אני מרגיש שמכבדים אותי? מה אני רוצה לשנות? מה מחבר אותי לקהילה ביישוב? וכדומה. בסופו של דבר נאספים כל הפתקים, לפי כותרות השאלות, שהיו נושאי השיחות. לאחר ההתנסות המדריך מסביר: "בעצם כאן רשמתם את הדברים שחשובים לכם באופן אישי, והתחברתם גם מבלי לדעת לדברים שחשובים לתנועה. המחשבות שלכם, כמו של שאר המעגלים בתנועה, מהוות מעין ספר הפעלה תנועתי, לאיך שאנחנו רוצים להתנהל". (401)

מתוך הדוגמה האחרונה חשוב להדגיש שהמסר של הפעולה נכתב מראש, ומשחק ההתנסות מתוכנן כך שייניב את המסר. למשל, כתוב בקטע המצוטט שהחניכים התחברו לדברים החשובים בתנועה, וזאת מבלי שכותב הפעולה באמת יודע כיצד היא תתפתח. המשחק הוא מספיק "סגור", כדי להבטיח שהמדריכים יצליחו לחלץ מתוכו את המסר הרצוי להם.

ב. הקורס המסכם והקורס השנתי

התצפיות והראיונות נערכו בעת ביקור בקורסי ההדרכה שנערכים בקיץ. בכל התנועות מדובר בקורסים ארציים, של כלל התנועה ובאחריות מטה התנועה, או במקרה של תנועות הצופים – בקורסים באחריות ההנהגה האזורית. עם זאת, בכל התנועות יש התייחסות להכשרה לקראת הדרכה גם במהלך שנת הפעילות הקודמת לקורס התנועתי בקיץ. הפעילות במהלך השנה היא באחריות הסניפים, בליווי התנועה.

מכאן, שמבנה הקורס התנועתי בקיץ מושפע ממידת הקשר שלו עם ההכשרה שמתקיימת בסניפים במהלך השנה. יש תנועות שהקשר הוא חזק, כלומר שהקורס בקיץ מהווה יחידה מסכמת לקורס השנתי, ויש תנועות שבהן הקורס התנועתי בקיץ עומד בפני עצמו. הדבר תלוי במידה רבה במערך היחסים בין מטה התנועה לבין הסניפים. כלומר, עד כמה כל סניף הוא אוטונומי לפעול בתחום זה כהבנתו, ועד כמה הוא מחויב לתוכנית שמתווה (אם מתווה) המטה הארצי של כל תנועה.

במכבי הצעיר סיפר רכז הקורס:

המדריכים מקבלים את הקלסר [חוברת תוכנית הקורס] בתחילת שנה לפי השכבה שלהם. הקלסר נכתב על ידי רכזת ההדרכה הארצית יחד עם מלווה הדרכה חיצוני. נערך סמינר עם מדריכים מהסניפים שעזרו לכתוב פעולות ולערוך את התוכן. (106)

נראה שזה המבנה השכיח, שבו מטה התנועה מפיץ לסניפים תוכנית הדרכה שנתית, ובכך יוצר מידה של סדר בין התכנים שיועברו במהלך השנה בסניפים לבין התכנים שיכלול הקורס התנועתי בקיץ. תבנית זאת מופיעה גם בקורס הצופים הנהגת חיפה, שם

יש "קלסר יסוד שמלווה את הקורס במהלך השנה ובמסכם" (308). קורס הצופים הנהגת החוף נמצא שונה מכל השאר, שכן תוכניתו מסתמכת על כך שהתכנים מועברים במהלך השנה, ולכן הקורס המסכם הוא קצר יותר. כך העיד רכז הקורס:

הם כל השנה מדברים על הדרכה אז כאן זה רק סיכום. זה לא חידוש עבורם, זה יותר חידוד והדגשת תכנים. זה גם קצר והכניסה לשכב"ג הרבה יותר משמעותית. (205)

והוסיף מדריך בקורס:

אנחנו עכשיו מסכמים את מה שהיה השנה ומעמיקים על מה זה להיות שכב"גיסט ועל ערכים. (205)

את הסיבה לכך מצאנו בדברי רכזת הקורס, שהעידה:

המסורת מוטבעת עמוק בשבטים עצמם וקשה עד בלתי אפשרי לשבור אותם. (206)

כלומר, המטה של ההנהגה מכיר באוטונומיה של כל סניף, ומקבל אותה, ולכן בחר לשרת את המגוון, לא לנסות להילחם בו ולייצר האחדה. גישה זאת מיישמת את מאפיין החופש והגמישות של החינוך בתנועות הנוער, כפי שהוצג במבוא. האוטונומיה של המדריכים בסניפים מתחילה באוטונומיה שהתנועה מעניקה לסניפים.

לעומת זאת בקורס הצופים הנהגת חיפה בחרו שלא להסתמך על הקורס השנתי, ויצרו קורס מסכם ארוך יותר, שבמידה רבה עומד בפני עצמו, כפי שהעיד רכז הקורס:

יש קורס שנתי בשבטים, והתוכניות והאינטנסיביות שלו תלויות בעוצמה של כל שבט בנפרד. יש פורום של מדריכי ט' בהנהגה, שנפגש מדי חודש לערך, ודרכו יש ניסיון ליישר קו בין השבטים. בפועל נוצרים הבדלים גם משום המסורת של כל שבט וגודלו, וגם בתלות מתי החניכים הצטרפו או מצטרפים לצופים. (307)

לפיכך, יכול להיות מצב שהקורס המסכם יחזור על תכנים שהועברו באותם שבטים שבהם התקיים קורס שנתי. לדעת הרכז אין בכך פסול, מהסיבות הבאות:

לא מורגשת חפיפה בין התכנים של מהלך השנה לבין אלה של הקורס המסכם. באופן כללי הרציונל הוא שפעולה מסתיימת עם שאלות פתוחות, ולא פעולות של העברת ידע. לכן, אם מתקיים דיון (למשל על דמות המדריך, המדריך כמחנך וכדומה), אז פה בדיון הם פוגשים חניכים משבטים שונים, ולכן זה לא אותו דיון – גם אם התקיימה פעולה בנושא במהלך השנה.

בנוסף, יש בלוח הזמנים של הקורס משבצות רבות של בחירה, כך שאם חניך עבר נושא מסוים הוא יכול לוותר עליו, ולבחור להשתתף בנושא שאינו מכיר. (307)

וכן:

בקורס המסכם ממקדים את הנושאים, משלבים הרבה התנסויות, ויש יום שלם של מרצים אורחים בנושאים שמתחברים להוויית ההדרכה. (306)

בדומה להנהגת חיפה, כך גם מצאנו בנוער העובד והלומד, הנוער הלאומי והאיחוד החקלאי. רכזת הקורס באיחוד החקלאי העידה

שאין אחדות בהעברת הקורס במהלך השנה בסניפים השונים, ולכן הקורס בקיץ מהווה הזדמנות ליישור קו תנועתי:

גילינו כי ישנם סניפים שעברו תהליך לאורך כל השנה בו החניכים עברו פעולות הקשורות לתנועה ולהדרכה, ויש סניפים בהם לא התקיימה פעילות כלל וזו דריסת הרגל הראשונה שלהם בעולם ההדרכה. הסיבות כנראה שונות. המטרה בקורס התנועתי היא ליצור יישור קו בין הפעילויות שהחניכים עברו שמהלך השנה, אם בכלל, כדי שיבואו עם נקודת פתיחה דומה לשנה הבאה. (406)

הצורך בהאחדה תנועתית נוגע גם ליכולת העתידית של התנועה לשרת את הסניפים. כלומר, אם בכל סניפי התנועה תיווצר שגרת פעילות דומה, תהיה לתנועה לא רק שליטה בהתרחשות, אלא יכולת לספק לבעלי התפקידים הכשרה וסיוע. רעיון זה מופיע במערך פעולה על בעלי תפקידים בסניף, בחוברת קורס האיחוד החקלאי:

המטרה התנועתית היא להטמיע בכל הסניפים תהליכים של בניית התפקידים בסניף [...] בעזרת הבניית התפקידים, אנחנו שואפים לייצר גם אחדות תנועתית שתעזור בהעברת הכשרות רלוונטיות יותר לבעלי תפקידים וביצירת הנחיות לחניכה רציפה ומשמעותית של כלל בעלי התפקידים בסניפים. (401)

בשומר הצעיר, בדומה להנהגת החוף, יש הסתמכות על הקורס שנערך במהלך השנה בקינים. אולם בשונה מהנהגת החוף, שבה הקורס הוא קצר ומשמש בעיקר כאירוע טקסי מסכם, הקורס התנועתי בשומר הצעיר מהווה יחידת הדרכה ארוכה וייחודית, שאינה חופפת לתוכנית השנתית בסניפים. נראה שיש מידה רבה

של שליטה מצד התנועה על הרצף השנתי באמצעות תוכנית הדרכה שנתית שמופעלת בקינים. כמו כן יש ארבעה אירועים אזוריים וארציים במהלך השנה, אשר יוצרים את יישור הקו בין הקינים: סמינר פתיחת קורס הדרכה בתחילת השנה, ועידה ארצית שבה יש מקום מיוחד לחניכי ט', ארבעה ימי ניווטים בחופשת פסח, וסמינר נוסף לפי אזורים לפני חופשת הקיץ.

תבנית שונה מצאנו בעזרא. החל מל"ג בעומר של כיתה ט' מופעלת בסניפים תוכנית הדרכה בשם "אורות" שעוסקת במושגים הנוגעים בעקיפין להדרכה, כגון מנהיגות ואחריות. לפיכך הקורס התנועתי בקיץ הוא יחידת הדרכה העומדת בפני עצמה, שאינה חופפת למהלך השנה. ולבסוף, בהיכלי ענ"ג מצאנו תבנית נוספת: כאן הקורס (הנקרא כאמור "ימי הכשרה") מורכב מחמישה ימי עיון ארציים. שניים מהם מתקיימים במהלך השנה ושלושה מתקיימים בקיץ. כך העידה הרכות:

היום הראשון היה באשדוד בחורף, אחד היה בחודש אב וכעת מתקיימים שלושה ימים ברצף. הסמינר עובר מעיר לעיר כדי לא ליצור תחושה אצל החניכות שיש מישהי שגרה במרכז העולם וכולן באות אליה. (902)

ג. משך הקורס ותנאי המקום

ההבדל הבולט ביותר כלפי חוץ בין התנועות הוא במשך הקורס התנועתי בקיץ, וכן בתנאי המקום בו הוא נערך. המגוון הוא רב, כמו גם השיקולים שמדריכים את מטה התנועה בבחירת המקום ומשך הקורס.

כך למשל קורס היכלי ענ"ג הוא קצר, ומורכב מחמישה ימי עיון המפוזרים לאורך השנה. גם קורס צופים הנהגת החוף הוא קצר, אולם מסיבה אחרת: מההנחה שעיקר התכנים הועברו במהלך השנה בשבטים, והמפגש התנועתי בקיץ הוא יותר טקסי ומסכם. לעומתם בולט באורכו הקורס של מכבי הצעיר, הנמשך שבועיים, ומעיד כי מרבית התכנים מועברים באחריות תנועתית, למרות שמתקיים בתנועה גם קורס במהלך השנה, בסניפים.

הנה משך הקורס בימים לפי תנועות:

ימים בקורס התנועתי	היכלי ענ"ג	צופים הנהגת החוף	הנוער הלאומי	עזרא	צופים הנהגת חיפה	השומר הצעיר	האיחוד החקלאי	הנוער העובד והלומד	מכבי הצעיר
3	4	5	6	9	10	11	14		

קורס היכלי ענ"ג מתקיים במתכונת של ימי עיון, ובהתאם הוא נערך בחדרי הרצאות. חמשת ימי הקורס עומדים כל אחד בפני עצמו, ואינם כוללים לינה. רכזת הקורס העידה: "השיקול לא לעשות לילה הוא בעיקר כלכלי כי זה מאוד מוזיל עלויות" (902). נוסף להסבר זה נראה שעבור מתכונת של ימי עיון, ממילא הלינה לא מוסיפה לתהליך הלמידה.

בדומה לכך, גם קורס עזרא מתקיים במתקן בנוי, מבנה הישיבה בגוש עציון. הפעילות מתקיימת בחדרי לימוד והלינה בחדרי האכסניה של הישיבה. סגנון דומה מצאנו בקורסים של האיחוד החקלאי והצופים הנהגת החוף, אשר נערכים במתקנים בנויים: כפר הנוער יוענה ז'בוטינסקי, חוות הצופים רמת יוחנן וסמינר גבעת חביבה. הלינה היא בחדרי אכסניה או בשקי שינה בחדרי כיתות,

והפעילות נערכת בכיתות או במדשאות הצמודות לבניינים. המזון מסופק בידי חברת מזון (קייטרינג). בכל הקורסים שהוזכרו עד כה התנאים מתאימים ללמידה עיונית, ובכך מעידים על תפיסת הקורס כקורס לימודי. כפי שהסביר רכז באיחוד החקלאי:

המקום השקט והקטן והעובדה שהקורס נערך בבית ספר עם כיתות לימוד מאפשר ריכוז של החניכים בפעילות, לא כפי שקיים במקומות אחרים בהם תשומת הלב יכולה לברוח למקומות רבים. לדוגמה: קורסים המתקיימים בטבע. (406)

רכזת הקורס בצופים הנהגת החוף נתנה הסבר דומה, המתייחס למסיחים המפריעים ללמידה בשטח:

פעם מבנה הקורס כלל שלושה ימים בשטח אבל אנחנו רואים שזה לא אפקטיבי. אי אפשר ללמוד תכנים בשטח כשחם. (205)

בחמש התנועות האחרות הקורסים נערכים בתנאי שטח, אולם גם כאן מצאנו הבדלים. סגנון אחד מצאנו בקורס מכבי הצעיר בחורשת אנדרטת הנח"ל ובקורס הנוער הלאומי ביער לביא. החניכים ישנים על מיטות שדה באוהלים בנויים וגדולים. הפעילות מתקיימת בחורשה, לעתים על הקרקע ולעתים בישיבה על כיסאות. בקורס מכבי הצעיר החניכים אחראים בתורנויות לכל היבטי התחזוקה של המחנה. בקורס הנוער הלאומי יש צוות תחזוקה תנועתי שאחראי לתחומים אלה.

שלושת הקורסים הנותרים מתקיימים בתנאי שדה מלאים: לינה על הקרקע בשקי שינה, במתחמים מוגדרים בשטח היער או החורשה.

אולם, כאשר ביקשנו הסבר לבחירה זאת קיבלנו שלוש תשובות שונות.

בקורס צופים הנהגת חיפה הזכיר הרכז שלוש סיבות לבחירה בתנאי שדה:

הסיבה הראשונה היא שהדבר תואם את מרחב העבודה העתידי של המדריכים. אין בשבטים חדרי פעילות לכל הקבוצות, ורוב הפעולות מתקיימות בחוץ. לכן, ההתנסות של החניכים בקורס היא בתנאים דומים לאלה שבהם הם יעבירו פעולות בעתיד. בנוסף, האווירה בתנאי שדה היא הרבה יותר טובה. זה לא "סמינר" אלא מחנה צופי. וגם: יותר קל לשלוט על מה שקורה בקורס בחורשה. כאשר הקורס היה בחוות הצופים, כל הזמן המדריכים היו צריכים לעבור בין החדרים ולהוציא את החניכים לפעולות. כאן כולם כל הזמן במרחב הראייה של כולם – ולכן אין זליגה של חניכים אל מחוץ לפעולות. (307)

בקורס הנוער העובד והלומד הסביר הרכז סיבה אחרת:

חשוב לנו התהליך של בניית המחנה כי יש בזה קושי פיזי. (506)

ניתן להבין זאת מתוך ההקשר של מרכיבים נוספים בקורס שנועדו להעצים את הקושי שחווים החניכים. המטרה היא להעמיד את חניכי הקורס אל מול אתגר של קושי קיצוני, על מנת שיחוו שיש ביכולתם להתגבר. רכוז הקורס העיד שיש במהלך הקורס מרכיב של "תהליך נפשי" שבסופו החניך מפסיק להיות מרוכז בעצמו, ולומד לעצור תגובות מיידיות, וכך: "אנחנו מעצימים את החניכים שלנו וגורמים להם להרגיש שהם יכולים להיות מדריכים". (506)

תנאי השדה המלאים ביותר מתקיימים בקורס השומר הצעיר, אשר לא במקרה נקרא "סמינר צופי". החניכים בונים מחנה, ישנים על הקרקע, אחראים על בישול המזון ועל כל מרכיבי הקיום היומיומי במחנה. ההסבר דומה לזה ששמענו בנוער העובד והלומד:

הדרכה זה דבר קשה ומאתגר. [לכן אנחנו] גורמים להם לאורך השנה להתמודד עם הקשיים כדי שיהיו מוכנים. אפשר להגיד שזו המטרה הכללית של הסמינר. ההתמקדות בבנייה, העובדה שלא מאירים את כל שטח המחנה, מדגישים את גישת הסמינר והיא: לאתגר. (602)

אולם יש הבדל בין "קושי פיזי" במונחים של הנוער העובד והלומד, לבין "לאתגר" במונחים של השומר הצעיר. האחרונים הזכירו את האתגר כ-"יציאה מאזור הנוחות", כגורם שמעודד לקיחת אחריות ומחזק תחושת המסוגלות של החניכים. ההבדל מקבל ביטוי ברור בהתייחסות למשמעת בקורס, כפי שיתואר בסעיף הבא.

ד. סדר ומשמעת

שורשיו של רעיון המשמעת בקורס ראויים למחקר נפרד. נראה שמדובר במסורת צבאית שזלגה אל תנועות הנוער, לפיה השלטת סדר ומשמעת היא דבר בעל ערך בפני עצמו. במאמר בנושא המשמעת הצבאית מוסבר כי מטרת המשמעת היא להבטיח קבלת מרות. דהיינו, שכל אחד מהחיילים יקבל עליו את מרות מפקדיו ללא תנאי, ויפעל על הוראות המפקדים ולא על פי רצונו האישי. מכאן המסקנה: "הפעולה הארגונית ללימוד משמעת שואפת ללכד אנשים לקבוצות אחדותיות, המכוונות לפעולה משותפת לשם

מטרה אחת".²² גם בתחום החינוך, מוגדרת המשמעת בדרך דומה: "התנהגות הילד או הילדה על פי הרגלים רצויים בהתאם לנורמות הנדרשות בכיתה".²³

בשני המאמרים מוזכר כי פעולת החייל או התלמיד בהתאם לדרישות החיצוניות יכולה לנבוע משני מקורות: מתוך הסכמה והכרה פנימית שכך נכון להתנהג; או לנוכח לחץ חיצוני, כגון הפחדה באיומים ובעונשים. מכלל דברים אלה עולה שאלה לגבי מקומה ותפקידה של המשמעת בקורסי הדרכה של תנועות הנוער.

בשלושה מהקורסים שבהם ביקרנו מצאנו הקפדה על משמעת: בצורה מתונה בצופים הנהגת החוף, ובצורה בולטת מאוד בנוער הלאומי ובנוער העובד והלומד. הדבר קיבל ביטוי בגינוני סדר ומשמעת כגון: יחס קשוח ומנוכר, המכונה דיסטנס, בין מדריכים לחניכים; הקפדה תקיפה על חוקי התנהגות שנקבעו אדיהוק לצורך הקורס; תלבושת אחידה, ואבחנה בלבוש או בסמלים בין חניכים למדריכים; מסדרים וצעידה בסך, כלומר בטורים או שלשות; והקפדה על ניקיון וסדר במרחב המחנה.

קיבלנו לכך מספר הסברים. רכזת קורס הצופים הנהגת החוף הסבירה שיש הקפדה על "משמעת גבוהה כדי שיבינו שהם באו ללמוד פה" (205). במילים אחרות, המשמעת מקנה לקורס מעמד רציני יותר, בכיר יותר, מאשר שגרת הפעילות בסניפים. כך גם הסביר רכז הקורס בנוער העובד והלומד:

[יש דרישה] שכל החניכים ילכו בשבילים, ויש לכך משמעות כי חשוב לנו שהחניכים יבינו שהדרכה זו לא שכוונה. (506)

22 ח. הכהן, "משמעת", בתוך: מערכות, גיליון 1, אפריל 1940, עמודים 54-59.

23 שרית סגל, שרה שמעוני, "משמעת בבית הספר", בתוך: בין הצלצולים (מאגר אינטרנט), 2011.

בלשון דומה נקט רכז הקורס בנוער הלאומי: "להבין למה זה תנועת נוער, ולא קייטנה" (705). כאשר שאלנו מה ההבדל בין תנועת נוער לקייטנה, הסביר הרכז:

חוג מחזק את הפוטנציאל האישי של החניך. להעצים ילד בודד. הוא לא מגבש אותו מבחינה ערכית. הוא פרטני ולא חברתי. אם ילד הולך לחוג שחייה או ריקוד הוא משתפר בפן הזה; ובתנועת נוער הוא מתייחס לחברה ולמהות של הדברים והערכים. לייצר חברה, לייצר מציאות, ליצור שינוי. (705)

הסבר זה נוגע לתפקיד המאחד של המשמעת, שהוזכר לעיל. בקייטנה או בחוג המטרה היא התפתחות אישית, ואילו בתנועת הנוער, להבנתו, המטרה היא התפתחות חברתית. ויותר מכך: קבלת עול החברה נעשית על ידי האחדה של כל היחידים, וגיבושם ליחידה אחת מאוחדת. רעיון דומה שמענו מפי חניכה בקורס צופים הנהגת החורף:

המטרה של הדיסטנס זה לגבש אותנו בתור שכבה; אם לא היה דיסטנס אז היינו מרגישים כאילו כלום, כאילו זה רגיל, משהו שכבר עשינו. (205)

את המשמעת בקורס הנוער העובד והלומד יש לקשור לכוונתם להעמיד את החניכים במבחן של קושי, כפי שהוזכר בתת פרק קודם. המשמעת אינה רק לצורך ניהול תקין של חיי המחנה, אלא נוקטים בדרך של "יצירת משמעת". כלומר, ממציאים חוקים ותקנות שחובה לעמוד בהם, רק כדי להדגיש את הקושי, ואת ההתגברות על הקושי. הנה הדברים בלשון הרכז הקורס:

ביום הראשון מגיעים החניכים ויורדים מהאוטובוסים ברחבה המרכזית. בשלב הזה אנחנו מייצרים לחץ היסטרי. מהרגע שהחניכים יורדים מעמידים אותם בטורים, הם נפרדים מהקבוצות של הבית ונעמדים מול לוח שיבוצים. בלוח השיבוצים כתוב להם באיזה מחנה ואיזה חוג הם יהיו. הסגנים עומדים במרכז הרחבה וצועקים עליהם דרך המגפון. מייצרים משמעת. (506)

גם בנוער הלאומי נוקטים בגישה דומה. עם זאת, לצד תיאור הדרכים ליצירת משמעת לשם משמעת, מוזכרת קריצה מסוימת. במקביל לקשר הדיסטנס בין המדריכים לבין החניכים, מתקיים גם קשר חברי אישי. מכאן שטקסי המשמעת מובנים על ידי כולם (כולל החניכים) כרכיב שאינו מהותי. כלומר, כדבר שאינו עקרוני לחיי היומיום, אלא משהו שצריך לעשותו כי ככה צריך. הוא מעניק לקורס מעמד מיוחד, אבל לא באמת מתכוונים שכך תתנהל התנועה. הגה הדברים בלשון רכז הקורס:

[מדריכה בקורס] לא יכולה לא לעשות "שמאל ימין שמאל" בשבילים, ושהם לא ילכו בשני טורים. יש קוד לבוש ברור שאסור למכנס לעבור את גובה האגרוף כאשר היד ישרה וצמודה לגוף. המשמעת חייבת להיות עמידה בח' [מסדר], הליכה בשני טורים, עמידה בזמנים [...] אבל ברגע שהח' נגמר ישר חוזרים לצחוקים, למתודות ולפעולות. תוך שנייה חוזרים לתנועות נוער. זה לא ברמת קשה מדי. אז כן יש דיסטנס ואז אחרי כן יש אווירה טובה וצחוקים. (705)

ברוב הקורסים של התנועות האחרות מצאנו עמדת ביניים, לפיה יש הקפדה על משמעת כאמצעי המשרת את ההתנהלות התקינה של הקורס, ולא כערך בפני עצמו. למשל בקורס האיחוד החקלאי יש תדריך משמעת המועבר כחלק מפעולת הפתיחה של הקורס.

בכלל זה החובה להגיע לפעולות במדי תנועה, איסור על איחורים והיעדרות מפעולות, איסור על עישון ושתיית אלכוהול וכדומה. רכזת הקורס הסבירה:

אני מחשיבה את היבט המשמעת כחלק מההתנסות. [...] הדגש המשמעתי בקורס הוא ללא ספק חלק בלתי נפרד מהתהליך אותו הם עוברים, ומכין אותם לקראת היותם חלק מהצוות הבוגר יותר של הקן, כמדריכים ופעילים. המשמעת היא כחלק ממרכיב שלם מעצם היות החניך בוגר בתנועה. בן אם הוא פעיל או מדריך. (406)

גישה שלישית מצאנו בקורסים של השומר הצעיר, ויותר מזה בקורס הצופים הנהגת חיפה. בשני אלה, יותר מאשר בקורסים האחרים, יש הסתמכות על ההכרה הפנימית של החניכים. רכז קורס הנהגת חיפה כך את המשמעת הפנימית בקורס כחלק מהעברת האחריות אל החניכים. הוא סיפר, למשל, שהיה בנושא זה דיון מקדים בצוות המדריכים של הקורס והוחלט על דעת כל שלא יהיו סממנים של מעמדות ודיסטנס בין מדריכים לחניכים:

יש כאן מרכיב של העברת האחריות אל החניכים. בבית ספר הם מובלים כל הזמן על ידי המבוגרים. כאן הם לומדים להוביל את עצמם. באותו הקשר נקבע שהמדריכים לא יהיו עם מדי צופים או סממנים אחרים כלשהם. הרעיון הוא שהמדריך הוא מנהיג הקבוצה בזכות אישיותו, ניסיונו, הידע שלו וכדומה, ולא בזכות מעמד בכיר, סמלים ודרגות או סמכות משמעתית. (307)

נשים לב שמטרה דומה: טיפוח האחריות החברתית אצל החניכים, תורגמה בתנועות השונות בשלוש דרכים שונות: משמעת מבחון

כערך בפני עצמו, משמעת עניינית לניהול סדר היום, ומשמעת מתוך הכרה פנימית.

ה. קבוצות ומליאה

ברוב הקורסים שבהם ביקרנו נעשה סידור הקבוצות בהתאם למבנה היסוד של הפעילות בתנועות הנוער: קבוצות קטנות של חניכים, ולכל קבוצה מדריך אחד או שניים. עם זאת, גם כאן מצאנו התארגנויות מגוונות, תחת הסברים שונים.

קורס היכלי ענ"ג חורג מהתבנית האמורה, שכן רוב הפעילות בימי ההכשרה נערכת במתכונת של מליאה. כלומר, כל חניכות הקורס יחד בחדר הרצאות. בפעולות שמתקיימות בקבוצות קטנות יותר, מתחלקות החניכות בהתאם לסניפים או לפי בחירה בתחומי עניין. החלוקה היא פונקציונלית, לצורך העברת הפעולה, ולא כחלק מתפיסה של הקבוצה כמסגרת חברתית תומכת.

גישה קרובה לכך מצאנו בקורס עזרא. על פי עדות הרכז, מחצית מהפעולות בקורס הן הרצאות של אורחים מן החוץ, ופעולות אלה מתנהלות במליאה של כל חניכי הקורס. שאר הפעולות מתנהלות בקבוצות מעורבות, כלומר חניכים מסניפים שונים, אולם הלינה היא במסגרת קבוצות לפי הסניפים. את ההסבר לכך שמענו מפי אחד החניכים:

בכל קבוצה יש בערך שניים עד שלושה חניכים מאותו הסניף ובחדרים אנחנו ישנים לפי הסניפים המקוריים. אז הקבוצה של המחנה עוזרת להכיר אנשים חדשים, לפתוח דף חדש, ובלילה אתה צריך לפרוק לחץ ולספר חוויות, אז יש לך את הסניף שלך. (802)

בקורס הצופים הנהגת החוף הקבוצות בקורס הן לפי סניפי האם של החניכים, עם המדריכים שהדריכו אותם במהלך השנה. מבנה זה תואם את תפיסת הקורס כאירוע מסכם של הקורס השנתי, כפי שהוצג לעיל. כל קבוצה ממשיכה בקורס המסכם את הפעילות שערכה במהלך השנה, ובכך מבטלים את הצורך ליישר קו בין חניכים מסניפים שונים. כך הסביר זאת חבר הצוות המוביל את הקורס:

המדריך מסכם את השנה, כשהשיח מתמקד ומותאם לשבט. בשנים הקודמות הקורס היה מערבב בין השבטים ובין האחוות וזה היה פחות רלוונטי. גם המדריכים לא הכירו את החניכים והכול לקח זמן. לקח זמן להסתגל לקבוצה החדשה, ואז להכיר, ואין זמן לדבר על דברים חשובים לשבט. גם לכל שבט יש את הבעיות שלו וצריך שהמדריך ידע לתת את הדגשים המתאימים. עכשיו זה יותר רלוונטי לשבט. (205)

בכל הקורסים האחרים שבהם ביקרנו, הדגש הוא דווקא על גיבוש השכבה הארצית והתנועה. על כן, הקבוצות בקורס מעורבות מחניכים מסניפים שונים. רכז קורס מכבי הצעיר הסביר זאת:

ומה שיפה פה בקורס זה האיחוד הארצי. אין קשר לסניפים. במחלקות הם שניים או שלושה מסניף, כך שהמחלקות הן הטרוגניות. (106)

כך גם בקורס השומר הצעיר:

בכל קבוצה של 18 עד 22 חניכים. הקבוצות הן מעורבות, ויש שניים או שלושה חניכים מכל קן בקבוצה. הם מחולקים לפי צוותי ההדרכה לשנה הבאה. המשמעות של קבוצות

מעורבות היא לייצר ערכוב ארצי ותחושת שכבה ארצית.
לייצר קשרים רחבים ומבחינת ההיכרות לפגוש חניכים שלא
מהקן שלהם. (603)

בדברים אלה, מלבד תחושת זהות של שכבה ארצית, מיוחסת
חשיבות גם למפגש עם חניכים חדשים. כלומר, עצם היצירה של
קבוצה חדשה הוא מהלך לימודי ראוי, המצדיק את משאבי הזמן
הדרושים לכך. עמדה זאת שמענו גם מפי רכז קורס הצופים הנהגת
חיפה:

מבנה האחוה [המעורבת] יוצר אפשרות של שיתוף, היכרות
עם אנשים חדשים ושונים, לדבר ולקבל נקודות מבט חדשות
על הדברים, להרגיש בנוח ולחלוק. (307)

גם בקורס הנוער העובד והלומד הקבוצות הן מעורבות. מלבד
שתי הסיבות שהוזכרו: זהות שכבתית ארצית והיכרות עם חניכים
חדשים, מנוצל הדבר להעצמת הקושי והאתגר שהקורס מציב בפני
החניכים. על פי חוקי המחנה, אסור לחניכים ליצור קשר במהלך
הקורס עם חבריהם מהסניף שממנו באו. הם מחויבים להישאר
ולפעול רק במסגרת הקבוצה המעורבת של הקורס. נזכיר את דברי
החניך מקורס עזרא (לעיל) שסיפר שהלינה עם חברים מהסניף
מאפשרת "לפרוק לחץ", וזה בדיוק מה שקורס הנוער העובד
והלומד מבקש למנוע:

חוג משמעותו קבוצה של 27 חניכים, שני שליש בנות.
קבוצה הטרוגנית מכל הקינים שהגיעו לקורס ההדרכה. לכל
חוג יש שני מדריכים. החוג מהווה דוגמה לאיך שאנחנו
רואים שצריכה להיות קבוצה בתנועת הנוער העובד והלומד.
קבוצה גדולה והטרוגנית.

החוקים במחנה הם ברורים. יש ארבעה מחנות, ואסור

לעבור ממחנה למחנה. למה? ככה. כי אנחנו מתעקשים שהם יתעסקו בבניית המחנה והחוג. החוג הוא העיקר בקורס הזה כדי שהם לא יחפשו את מי שהם מכירים ולא ילכו על הביטחון. (506)

גם באיחוד החקלאי ובנוער הלאומי הקבוצות הן מעורבות, אולם כאן מצאנו התייחסות להיבט נוסף: הקשר בין קורס ההדרכה לבין קורסים נוספים של התנועה שמתקיימים בקיץ. באיחוד החקלאי סיפרה הרכזת שבעבר היו כל הקורסים התנועתיים מרוכזים במקום אחד, אולם בשל ריבוי החניכים היה הכרח לפצל ביניהם. כך מתקיים "קורס המתחילים" במקום שונה. הרכזת העידה שיש בכך יתרון רב, שכן נוצרה אווירה יותר אינטימית בין החניכים. "זה היה אילוץ, והפך להיגיון. אחרת הם היו בצל של הגדולים", סיכמה רכזת הקורס. (406)

בנוער הלאומי נוקטים בגישה הפוכה. כאן מתקיים מחנה משותף לכל הקורסים התנועתיים, ומשתתפים בהם חניכים מבוגרי כיתות ז' ועד בוגרי י"ב: קורס טרום הדרכה לבוגרי כיתה ז', קורס מדריכים ראשיים לבוגרי ח', קורס ראשי צוותים לבוגרי י' שמלווים את המדריכים. וכן קורסים לאחראי פרויקטים וקהילה, קורס עוזרי רכז, קורס לשילוב ילדים עם צרכים מיוחדים וקורס למיועדים לשנת שירות. היתרון של תבנית זאת הוא בגיבוש התנועה, כפי שהסביר הרכז:

הקורסים הם מעורבבים מבחינת החניכים, שקשוקה. מכניסים את כולם לכאן ביום הראשון. כל השנה יש להם הזכות להתגבש כסניף. קורסי הדרכה מבחינתנו זה לגבש אותם כתנועה. יש לזה אפקט מאוד חזק. זה מגבש אותם מאוד כתנועה. (705)

ו. מיון, בחירה והסמכה

בסעיף זה נתייחס לשלושה מאפיינים שונים, אשר נגזרים מתוך עמדה מהותית אחת. המאפיינים הם: מיון חניכים בקבלה לקורס; יחידות זמן בקורס שבהן החניכים יכולים לבחור לאיזה פעולה להצטרף מתוך מגוון פעולות אפשריות; וקריטריונים שחייבים לעמוד בהם בסיום הקורס על מנת לקבל הסמכה להדרכה.

שלושת המאפיינים קשורים לתפיסת גוף הידע שעומד ביסוד תפקיד המדריך. כאשר מניחים כי יש תכנים ומיומנויות מוגדרים שכל מדריך "חייב" לדעת, ושניתן להגדיר את גבולות הידע והמיומנויות הנדרשים להדרכה, אזי המסקנה תהיה שרק מי שרכש את גוף הידע יכול להיות מדריך בתנועה. במצב כזה יהיה מיון של המועמדים להדרכה על פי תכונות המעידות שביכולתם לרכוש את הידע והמיומנויות, לא יהיה מרכיב של בחירה בתכנים משום שאלה נקבעו בהגדרת גוף הידע כהכרחיים, ויהיה מבחן שמסכם את הקורס על מנת לזהות מי מבין הבוגרים רכש את הדברים.

האפשרות האחרת היא להניח שתפקיד המדריך הוא סובייקטיבי, והוא נבנה על ידי כל מדריך ומדריכה מתוקף אישיותם וניסיונם. במקרה כזה לא יהיה מיון בכניסה לקורס, תינתן לחניכים מידה של בחירה בפעולות המתקיימות בקורס, ולא יהיה מדד אחיד שכולם חייבים לעמוד בו בסוף הקורס.

בפועל, מצאנו כי בכל התנועות נוקטים בגישות ביניים שונות, ואין עמדה אחידה ומהותית בשאלה העקרונית של גוף הידע. ניתן להניח שהסיבה לכך נובעת ממהותן של תנועות הנוער. מצד אחד, ברור שהדרכה זה תפקיד מקצועי, ועל כן יש ידע, מיומנויות ותכונות אישיות שמסייעות למדריך לבצע את תפקידו. כפי שתואר בפרק הרצינול של הקורסים, בכל התנועות הגדירו במונחים דומים את

דמות בוגר הקורס האידיאלי. די בזה כדי להוכיח שיש דמות כזאת
לנגד עיני התנועות.

מצד שני, על פי מאפייני החינוך הבלתי פורמלי, תנועות הנוער
הן ארגונים המאפשרים לכל ילד וילדה להצטרף אליהם. יתרה מכך,
ראינו בפרק המבוא כי הדרכה והנהגה עצמית של הנוער מהוות
מאפיין מבני של תנועות הנוער. קורס ההדרכה יושב אפוא על הפער
שבין תפיסת "תפקיד מקצועי" לבין תפיסת "פתוח בפני כולם".
בהתאם, המאפיינים הנוגעים למיון, לבחירה ולהסמכה, מופיעים
בעוצמות שונות בכל אחד מהקורסים.

מיון בכניסה לקורס (תנאי קבלה)

ככלל, בתנועות הנוער אין מיון של חניכים בכניסה לקורס ההדרכה
על פי סרגל של תכונות רצויות או סף ידע ויכולות. נראה שעיקר
המיון נעשה ביוזמתם של החניכים עצמם: עד כמה הם מעוניינים
לצאת לקורס ולשמש בשנים הבאות כמדריכים בתנועות. כמו כן,
ההגעה לקורס נמצאת בשליטת המדריכים בסניפים, יותר מאשר
בידי מטה התנועה. לכל היותר, המטה מכון את הצוותים בסניפים
כיצד (אם בכלל) למיין את המגיעים לקורס. למשל, בקורס עזרא
העיד הרכז:

אנחנו מנחים את המדריכים במסגרת ההכנה שיוציאו
לסמינר רק את מי שמסוגל לעמוד בזה. בעיקר פוסלים על
התנהגות, למשל חניך שבא לעשות בלגן, אבל באופן כללי
כל מי שרוצה לצאת – יבוא. (803)

הרצון והמוטיבציה של החניכים הוא תנאי הקבלה וכלי המיון
המרכזי גם בקורס היכלי ענ"ג:

כל מי שמגיעה נמצאת מבחירה, כי אם היא לא רוצה לבוא יותר אין הכרח, היא פשוט לא תבוא ביום הבא. לכן כל החניכות נמצאות מרצון, כי הן נהנות. (902)

וכך גם בקורס האיחוד החקלאי:

לקראת הקורס אין תהליך מיון. מתקיימות שיחות אישיות כדי לוודא שליוצאים לקורס יש מוטיבציה בכיוון הנכון לקראת היציאה. (405)

בחירה – חניכים בוחרים פעולות

למרכיב הבחירה יש הופעות שונות בקורס ההדרכה. למשל, בקורס הנוער הלאומי מתקיימים במקביל מספר קורסי הכשרה לתפקידים שונים, והחניכים יכולים לבחור לאיזה קורס להצטרף – קורס אחראי פרויקטים וקהילה, קורס לשילוב ילדים עם צרכים מיוחדים, ועוד, כפי שהוזכר בתת הפרק הקודם. (701)

בקורס האיחוד החקלאי החניכים בוחרים באיזה התנסויות להשתתף. ההתנסויות הן תפקידים שונים שהחניכים מקבלים על עצמם בחיי היומיום של הקורס, כגון רכזי בטיחות, הכנת ערב תרבות, או הכנת פעולה בנושא אקטואלי. בתחילת הקורס יש פעולה שבה חושפים בפני החניכים את התפקידים השונים, וכל חניך בוחר איזה תפקיד הוא לוקח על עצמו. (405)

בקורס הצופים הנהגת החוף יש שתי רמות של בחירה. כאמור, הקורס נערך בקבוצות האם של החניכים מהשבטים, ובהדרכת מדריכי השכבה בשבט. על כן, יש יחידות זמן שבהן כל מדריך יכול לבחור איזה פעולה להעביר, בהתאם לתכנים שהועברו (או לא הועברו) במהלך שנת הקורס בשבט. בנוסף, יש בקורס שתי יחידות זמן שנקראות "סדנאות", בהן מציעים לחניכים מכל השבטים מספר

פעולות וכל חניך וחניכה בוחרים לאיזה פעולה להצטרף, ללא קשר למבנה הקבוצות בקורס. (206)

מרכיב גדול של בחירה בתכנים מצאנו בקורס הצופים הנהגת חיפה. לצד מספר פעולות מחייבות (שנקראות "עוגן"), יש יחידות זמן שבהן כל מדריך בוחר בפעולה שהוא מעביר. הפעולות מוצעות לבחירת החניכים, כך שעליהם לבחור בשלוש פעולות מתוך היצע של שתיים-עשרה פעולות שונות. בנוסף, יש יחידות זמן שבהן החניכים עוברים פעולות במתחמי הרוחב (שהוזכרו לעיל), אשר מייצגים את החלקים השונים של הפעולה בצופים: תוכן, צופיות, אקטואליה ועוד. גם כאן, יכולים החניכים לבחור באיזה מתחם לפעול. (306)

בשיחה עם מדריך במתחם הצופיות הוא סיפר שבמתחם יש מוקדי פעילות שונים, בהתאם למיומנויות שונות, כגון קשרים, כפיתות או בניית מתקן. בכל מוקד פעולה יש מדריך אחראי, והחניכים שמגיעים לפעילות במתחם בוחרים באיזה מוקד לפעול, לפי העניין שלהם. המתחם אם כך פתוח לבחירה, לעתים היו בו חניכים בודדים, ובאחת מיחידות הזמן פעלו בו שישים חניכים בחמישה מוקדי פעילות שונים. (307)

רכז הקורס הזכיר שני יתרונות לממד הבחירה בקורס:

ראשית יש בזה מענה לשונות בין החניכים, לפי טיב הקורס שהם עברו במהלך השנה. חניך שעבר נושא מסוים בשבט שלו, יכול לוותר עליו בקורס המסכם וללכת לפעולה אחרת – שחשובה לו. שנית, ובעיקר: יש כאן מרכיב של העברת האחריות אל החניכים. (307)

אחת המדריכות בקורס סיפרה על מקרה המדגים את חשיבות הבחירה:

חניכה אחת הצטרפה לצופים רק בכיתה ט' והיא לא הכירה בכלל איך בנוי שבט, ואיך הוא עובד. בקורס הייתה פעולה על נושא זה. כל החניכים בחרו ללכת לפעולות אחרות, כי הם ידעו את הכול, ורק היא הייתה היחידה שנרשמה לפעולה הזאת. וכך ישבו שני מדריכים עם החניכה והעבירו לה את הפעולה: גם את ההסבר וגם משחק שהכינו – משחק זיכרון על שמות בעלי תפקידים בשבט. בזכות אפשרות הבחירה החניכה הזאת קיבלה את ההשלמה שהייתה זקוקה לה. (307)

בקורס עזרא בולטת המטרה השנייה, של פיתוח אחריות באמצעות הבחירה, כפי שהסביר רכז הקורס:

נושא האחריות כאן הוא ייחודי לתנועה. יש אחריות אישית לחניכים. אנחנו לא מחייבים. אף אחד לא מחויב להגיע לתפילה או לקום בבוקר או להגיע לכל הפעילויות בלוח הזמנים העמוס. וזה מביא תוצאות. כשנותנים לאנשים אפשרות לבחור, זה קורה הרבה יותר טוב. (802)

הסמכה – תוך כדי ובסיום הקורס

בדומה למיון בכניסה לקורס, גם כאן המוטיבציה של החניכים היא המדרד המרכזי להסמכה להדרכה. ברוב הקורסים אין מבחן או קריטריונים שצריך לעמוד בהם על מנת לסיים את הקורס בהצלחה. ומכאן שכל מי שרוצה, מסיים את הקורס ומוסמך כמדריך. כך העיד רכז הקורס במכבי הצעיר: "אלו שלא מסיימים הם כאלו שלא רצו להישאר". (105)

ברוח דומה העידו מדריכות בקורס האיחוד החקלאי. הן ציינו שבמסגרת תפקידן, הן פועלות "לשכנע כמה שיותר להישאר", ובמצב זה "יש כאלו שלא מסיימים את הקורס, אבל מבחירה שלהם"

(405). עוד ראוי להדגיש את התרשמות התצפיתנית ששוחחה איתן:

עד שחידדתי זאת, לא עלה בכלל על דעתן שאולי יש קריטריונים מהותיים מסוימים שהחניך נדרש לעמוד בהם כדי לקבל את תעודת המדריך. (405)

אם המוטיבציה של החניכים מהווה קריטריון מרכזי להסמכה, הרי שהקורס עצמו משמש כמבחן ההסמכה. כלומר, שאם חניך או חניכה מזהים במהלך הקורס שהנושאים הנלמדים אינם מעניינים אותם, או שקשה להם לעמוד בתנאי החיים והלמידה בקורס, ממילא המוטיבציה שלהם להישאר בקורס תרד. ואכן בכמה מהתנועות עצם ההשתתפות בכל הפעולות מהווה קריטריון להסמכה. כך הדבר בקורס עזרא, כפי שהסביר הרכז:

איחור נחשב אחרי עשר דקות שהמשבצת [הפעולה] התחילה. שלושה איחורים נחשב חיסור. יותר משלושה חיסורים, לא מקבלים תעודה. (802)

וכך גם בקורס הנוער העובד והלומד:

יש תנאים לקבלת תעודה. אם אתה לא עומד בסטנדרטים מקבלים אזהרה. הדרכה זה עניין רציני ונדרשת השתתפות רבה בקורס. פספוס של 24 שעות מהקורס לא מאפשר קבלת תעודה. אסור לפספס לילה. אנחנו דורשים רף מסוים כי בסוף אנחנו חותמים להם על התעודה, ומי שמפספס לא ראוי לקבל תעודה. (506)

קריטריון נוסף שהוזכר בכל התנועות נוגע להפרה של כללי הבטיחות והמשמעת. כך למשל בחוברת קורס השומר הצעיר נכתב:

"חניך/ה שלא יעמדו בנהלי הסמינר יחזרו הביתה מוקדם יותר ולא יקבלו את תעודת ההדרכה" (601). רכז הקורס העיד בלשון דומה:

אם מישו לא מקפיד באופן שמפר את הבטיחות, כמו אלימות או אלכוהול, אז זו בעיה. בדרך כלל יש שניים או שלושה חניכים כאלה. (603)

מכלל העדויות שהוזכרו עלול להיווצר הרושם שיש דמיון רב בין תנועות, בכל הקשור למיון החניכים ולהסמכתם. אך למעשה יש הבדלים בין התנועות, והם פרושים על הטווח שבין קורס פתוח בפני כולם ללא מיון, לבין קורס שמשמש לזיהוי המדריכים הטובים ביותר מתוך הכלל. כדי להדגים זאת, הנה מצד אחד דברים ששמענו בקורס הצופים הנהגת חיפה:

כל שבט אחראי לרישום החניכים לקורס, אין מיון הנהגתי ואין דרישות סף לכניסה לקורס. גם בקורס עצמו אין ניפוי, אין מיון ואין מבחני גמר שצריך לעמוד בהם. (307)

ומהצד הנגדי הנה דברים ששמענו בקורס היכלי ענ"ג:

בסיום השיחה אמרה יו"ר התנועה שהיא הסתכלה על הבנות שהיו בשיחה וראתה שאחת מהן לא ממש דיברה, ושהיא לא כריזמטית, ולכן לא בטוח שיקבלו אותה להדרכה. הן בוחרות את הטובות ביותר: כריזמטיות, תקשורתיות, מהוות דוגמה טובה, לא משתמשות בביטויים גסים, מידות טובות ודרך ארץ. הן מתייעצות גם עם המורות בבתי הספר, אם הבנות מכינות שיעורי בית. (902)

ז. מדריכי הקורס

בכל הקשור למדריכי קורס ההדרכה מצאנו מספר הבדלים בין התנועות: גיל המדריכים ודרך בחירתם; הכשרת המדריכים ומעורבותם בפיתוח תוכנית הקורס; ולבסוף תפקידם ודרך התנהלותם במהלך הקורס.

גיל מדריכי הקורס והבחירה בהם

ניתן לראות אבחנה ברורה בין תנועות שבהן מדריכי הקורס הם חניכים מהשכבה הבוגרת, כלומר בוגרי כיתות י"א-י"ב, לבין תנועות שבהן המדריכים הם מבוגרים: בוגרי שנת שירות ושכירים.

במכבי הצעיר מדובר בחניכי שכבה בוגרת, בעלי תפקידים שונים בסניפים, שעברו מיון, כפי שהעידה אחת מהן:

בחודש מרץ עשו לנו סמינר מיון לכל בוגר שרצה להיות חלק מהסמינר. עברנו פעילויות של דינמיקה קבוצתית, נדרשנו להעביר פעילות מתוך תוכנית ההדרכה, ולפי זה מיינו אותנו. (106)

הליך דומה התקיים גם בנוער הלאומי:

אנחנו נפגשים חודשיים לפני הקורס לשיחת פתיחה, ואז שואלים בסניפים מי רוצה להדריך. אנחנו מסבירים להם על קורסי ההדרכה ומה המטרה ומה היעד מבחינתנו. איך אנחנו רוצים שהחניכים יחזרו לסניפים. המיונים הם מאוד קפדניים, מתוך 50 בחרנו 24. (705)

אחת המדריכות הוסיפה:

עברנו מיונים על ידי ההנהלה, שלושה מנהלי מחוז ומנכ"ל התנועה, וביקשו מאיתנו להעביר משחק ולפי זה בחרו אותנו. (705)

כך גם בקורס הצופים הנהגת חיפה, בו התקבלו 70 בוגרי כיתות י"א-י"ב מתוך כ-250 שביקשו להדריך בקורס.

בקורס צופים הנהגת החוף, כפי שכבר הוזכר, המדריכים הם חניכי השכבה הבוגרת שהדריכו את הקבוצות בסניפים במהלך השנה. היתרון, כפי שהסביר הרכז:

מדריכי הקורס הם חניכי י"א-י"ב. הם המדריכים מהשנה החולפת, כדי שיהיה להם חיבור לכל הדברים שהם כבר עברו השנה, שלא יחזרו על אותו דבר אלא ישימו דגש על הדברים שחשובים להם בשבט. (205)

והוסיפה אחת המדריכות:

כשאנחנו היינו חניכים היינו בקורס עם מדריך משבט אחר, וזה היה נחמד. אבל עכשיו אני מבינה כמה זה חשוב שהקורס הוא עם המדריך שלך, שידע בדיוק מה נקודות החולשה, ואיך להשיג את התוצאה הטובה ביותר. הולך לנו ממש טוב. (205)

בקורס השומר הצעיר המדריכים הם בוגרי כיתה י"ב. בקורס עזרא נעשה שילוב: לכל קבוצה יש שני מדריכים, בוגר ומבוגר. המדריך המבוגר נקרא "מנחה", והוא שכיר לאחר שירות צבאי שתפקידו להעביר את רוב הפעולות בקורס. המדריך הבוגר נקרא "ניסים",

והוא חבר שכבה בוגרת בתנועה שתפקידו לחנוך את ההתנסויות של החניכים.

באיחוד החקלאי המדריכים הם בוגרי הגרעין שסיימו את שנת השירות. יש לכך שני יתרונות: חברי גרעין שנת השירות נפגשים במהלך כל השנה, וכך ניתן לגבש ולהכין את קבוצת מדריכי הקורס בצורה טובה יותר. בנוסף, בוגרי שנת השירות מנוסים יותר ולכן "התהליך [בקורס] יותר אינטנסיבי והתוכן מועבר באופן יותר ברור" (406). לגבי מיון המדריכים הזכירה רכזת הקורס את היבט המקצוענות:

המדריכים בקורס הם כולם גרעינרים. הם נבחרים במחצית שנת השירות. צריכים להראות יכולת הדרכה ורצינות שתאפשר להם ללמוד הרבה. יש תוכנית גדולה מאוד ללמוד ואי אפשר לחפף בהכרתה. (405)

גם בנוער העובד והלומד המדריכים הם בוגרי שנת שירות (קומונרים) או חיילים חברי גרעין הנמצאים בשלב פרק המשימה. מעליהם יש עשרה "מדריכי מדריכים", שהם חברים בתנועת הבוגרים של התנועה. הם נמצאים בשטח המחנה, צמודים למדריכים בתפקידי ליווי ופיקוח.

הכשרת מדריכי הקורס ומעורבותם

מצאנו הבדלים במשך ההכשרה וההכנה של מדריכי הקורס, וכן בתוכנית ההכשרה: יש תנועות שבהן המדריכים עוברים את הקורס, אחד לאחר, על ידי מדריכים בכירים מהם, וכך לומדים כיצד להדריך את הקורס. לעומתן יש תנועות שבהן המדריכים שותפים לפיתוח מערכי ההדרכה של הקורס, במהלך ימי ההכנה.

בקורס השומר הצעיר בחרו במתכונת הראשונה, כפי שהסבירה אחת המדריכות:

במשך שבוע עברנו את כל הקורס, עם טיפים למה שהולך להיות, ואז הלכנו הביתה ליום אחד וחזרנו, והתחלנו להעביר את הקורס. היינו כאן כל השכבה [של מדריכי הקורס] ובמהלך הימים עברנו שיחות אישיות ושאלו אותנו מה אנחנו רוצים לעשות במהלך הקורס. מי שהעביר את הקורס [של הכנת המדריכים] היו ש"ש שסיימו את השנת שירות, ואנחנו נכנסים במקומם. (603)

במכבי הצעיר התקיים למדריכי הקורס, בימים שלפני תחילתו, סמינר הכנה שנמשך ארבעה ימים (106). נשים לב שמשך ההכנה קטן משמעותית ממשך הקורס עצמו – שבועיים. כלומר, הקורס אינו מועבר "אחד לאחד" למדריכים. הדבר מתאפשר משום שחלק מהפעילות בקורס אינו מועבר על ידי מדריכי הקבוצות כי אם בידי מדריכי סדנאות, כפי שיוסבר בהמשך.

גם בתנועת עזרא התקיימו ארבעה ימי הכנה למדריכי הקורס. יום אחד במסגרת "יום פתיחת הקיץ" לכל הצוות הבוגר בתנועה, שבו עסקו בכל מפעלי הקיץ. יומיים נוספים היו מוקדשים לתוכנית הקורס. ביומיים אלה לא היו מדריכים בכירים שהעבירו את הקורס למדריכים, אלא כל מדריך בקורס העביר לעמיתיו את אחת הפעולות. היום הרביעי הוקדש להכנה נפרדת של שני סוגי המדריכים שהוזכרו לעיל: המבוגרים והבוגרים (מנחים וניסים).

באיחוד החקלאי המדריכים הם חברי הגרעין של שנת שירות, והכנתם לקורס נעשתה במסגרת פעילות הגרעין. בקורס הצופים הנהגת החוף, כפי שהוזכר, מדריכי הקורס הם מדריכי הקבוצות מהסניפים, והקורס מהווה המשך רציף לקורס השנתי. לפיכך ההכנה הייתה קצרה ביותר, יום אחד לפני הקורס.

בשלוש התנועות הנותרות, הכנת המדריכים כללה מידה שונה של שותפות המדריכים בפיתוח הפעולות בקורס. בנוער העובר והלומד התקיימה ההכנה הממושכת ביותר. עוד לפני ההכנה פיתח צוות מדריכי המדריכים את תוכנית הקורס. בהמשך, העביר הצוות הכנה למדריכי הקורס שנמשכה שלושה שבועות. במהלך ההכנה, כפי שהסביר הרכז:

המדריכים מקבלים חוברת עם הפעולות, ולומדים כיצד לתרגם פעולות לכרטיסייה. הכרטיסייה היא הוראות ההפעלה שלהם. זה שיעורי הבית שלהם לכל פעילות: להכין כרטיסייה. [בסוף ההכנה] לכל זוג [מדריכים] יש קלסר עם דפי פעולה, רציונל וכרטיסייה. (506)

גישה דומה, ואולי מעט יותר משתפת, מצאנו בקורס הנוער הלאומי. מדריכי הקורס נפגשו פעם בשבוע במשך כחודש לפני הקיץ. במפגשים אלה הם קיבלו ממטה התנועה את שלד הקורס ופיתחו את הפעולות, מבחינה מתודולוגית, כהבנתם. כך סיפרה אחת המדריכות:

נתנו לנו שלד בסיסי של פעולה ויש גם פעולות מוכנות משנים קודמות שאפשר להשתמש בהן. אבל רוב המדריכים בנו את הכול מאפס. כי זה קורס מאוד חשוב. לפעמים אנחנו משנים קצת את הפעולות לפי מה שאנחנו רואים שמתאים לחניכים באותו הרגע. בגלל שלא הכרנו אותם כשבנינו את הפעולות. (705)

הגבול בין התוכנית המחייבת לבין האוטונומיה של מדריכי קורס הנוער הלאומי הוא עדין למדי. באופן כללי ניתן לומר שהתכנים הם באחריות התנועה, בעוד דרכי הפעולה הן באחריות המדריכים. כך הסביר זאת רכז הקורס:

[המדריכים] חייבים לדבר על קתימבה נס [ראשי תיבות המתייחסים לעמידה מול קהל], חמשת המ"מים, תיגר, ולפעול לפי משנתו החברתית של ז'בוטינסקי. המשמעת חייבת להיות עמידה בח', הליכה בשני טורים, עמידה בזמנים. איך להעביר זה כבר עניין שלהם. (705)

בקורס הצופים הנהגת חיפה התקיימה הכנת המדריכים במהלך החודשיים שלפני הקיץ, מפגש אחד מדי שבוע. במפגשים אלה הם עברו ביחד על תוכנית הקורס, תוך הדגשת הדברים החשובים בכל פעולה. בסופו של דבר, כפי שהעיד הרכז:

כל מדריך יכול לבנות עצמאית את הפעולות שלו. כשעליו להקפיד על הנושא ולהחליט על המתודות. (306)

זאת ועוד, בחוברת הקורס יש הנחיה למדריכים להפעיל גמישות בעת העברת הפעולות במהלך הקורס:

אם אתם נתקלים בשאלה טובה, מעניינת, מתאימה לחניכים או שלא כתובה במסע, אך חשוב לכם להעביר את המסר לחניכים, אפשר ורצוי לכתוב זמן תוכן חדש או להתאים חלקית לאחווה שלכם, ולא לפחד מבניית זמן תוכן חדש או שינוי. (301)

בנוסף למעורבות המדריכים בפיתוח המתודולוגי של הקורס, התקיימו בהנהגת חיפה של הצופים דיונים משותפים לגבי התהליך שהחניכים יעברו בקורס ועל דרך ההתנהלות של הקורס. נושא זה יורחב בסעיף הבא.

תפקידי המדריכים והתנהלותם בקורס
בכל הקשור לעבודת המדריכים בקורס, ניתן להבחין בשתי גישות.

האחת היא שמדריך הקבוצה בקורס מעביר את כל הפעילויות, ממש כשם שעושה זאת מדריך בשגרת הפעילות בסניפי התנועה. הגישה מבליטה את תפיסת התפקיד של מדריך בעל אחריות מלאה אל מול קבוצת החניכים. גישה זאת מצאנו בקורסים של השומר הצעיר, האיחוד החקלאי והנוער הלאומי.

גישה אחרת היא שרק חלק מהפעולות מועברות על ידי מדריכי הקבוצות, וחלק אחר באחריות מדריכים שהתמחו בנושא הפעולה. גישה זאת מבליטה את המקצועיות של העברת התכנים, והיא מופיעה, במינונים שונים, בקורסים של כל שאר התנועות. לעתים מדובר במדריכים במעמד דומה למדריכי הקורס שמעבירים פעולה, ולעתים מדובר במרצים אורחים, חיצוניים לתנועה.

דוגמה לכך מצאנו בקורס מכבי הצעיר. לכל קבוצה יש שני מדריכים, והם מעבירים את התכנים המרכזיים של הלמידה בקורס כגון: דמות המדריך, תולדות התנועה, תוכנית ההדרכה של השכבה הצעירה וכדומה. פעולות אלה משובצות בדרך כלל בבקרים. אחר הצהריים (בדרך כלל) יש יחידת זמן הנקראת "סדנאות" ובה מועברים תכנים שהם יותר מעשיים (או פחות עיוניים). למשל: הווי, אומנות, מוזיקה, ניהול זמן או התמודדות עם מצבים מול חניכים. הסדנאות מועברות על ידי מדריכים שהתמחו בכל אחד מהנושאים. קבוצות החניכים עוברות בסבב בין הסדנאות, ומודרכות על ידי מדריכי הסדנאות. בנוסף, יש צוות הדרכה שהתמחה במחנאות, וצוות שהתמחה במשוב להתנסות החניכים בהדרכה. (105)

היבט אחר של עבודת המדריך בקורס נוגע למידת ההפרדה בין המדריכים לבין קבוצותיהם. בקורסים של השומר הצעיר וצופים הנהגת חיפה והנהגת החוף המדריכים ישנים עם החניכים. בכך ניתן דגש לאחריותו המלאה של המדריך על קבוצתו, בכל שעות היום ובכל סוגי הפעילות. כלומר, מבנה הפעולה בקורס תואם את המצופה מהמדריכים בסניפים לעתיד. בקורסים האחרים שבהם

ביקרנו נהוגה הפרדה (במינונים שונים) בין המדריך לקבוצה, למשל במקום הלינה ובתנאי הלינה. בגישה זאת נוצר ריחוק מסוים (דיסטנס) בין המדריכים לחניכים. כפי שהוזכר בהקשר זה בדיון בנושא המשמעת בקורס, הדיסטנס מגביר את מידת הרצינות המיוחסת למעמד המדריך בקורס, ולקורס ההדרכה בכלל.